

GEÇ OSMANLI DÖNEMİNDE DEVLETİN KUTSAL DEĞERLERİ KORUMADAKİ DUYARLILIĞI

© Muhammet OKUDAN^a

Öz

Osmanlı Devleti kendisini Sünni İslam'ın temsilcisi kabul etmiş İslam'ın kutsal değerlerine gerek toprakları içerisinde gerekse toprakları dışında yapılan hakaretlere karşı çeşitli girişimlerde bulunmuş ve özellikle kendi sınırları içerisinde bu yola tevessül edenlere çeşitli cezalar uygulamıştır. Batı'da Hz. Muhammed'i (SAV) kendi toplumlari gözünde küçük düşüren tiyatrolar sahnelenmiş ve çeşitli kitaplar yazılmıştır. Bununla beraber çeşitli eşyalara ve oyun kâğıtlarına lafza-i celal, peygamber ve sahâbe isimleri bastırılmıştır. Avrupa'da meydana gelen bu olaylar karşısında Osmanlı Devleti'nin diplomatik kanalları kullanarak Hz. Muhammed'e ve İslam'a yönelik hakaret içeren oyunları engelleme yoluna gittiği görülmüştür. Girişimler öncelikli olarak olayı haber alan sefaretlerce yapılmış, ancak sefaretlerce yapılan bu girişimlerden sonuç alınamaması durumunda İstanbul'un devreye girmesi için oynatılacak oyun ve yapılan girişimler hakkındaki bilgiler, ilgili makamlara gönderilmiştir. Sultan ve İstanbul Hükümeti ise Müslümanların halifesi ve hamisi olarak hakaret içerkli bu oyunların engellenmesini, oyunun oynatılacağı ülke yönetimlerinden talep etmiş ve genellikle olumlu sonuç almıştır. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ise hakaretler genellikle Hz. Peygambere, sahâbelere küfretmek şeklinde gerçekleşmiştir. Gayrimüslim tebaa tarafından yapılan hakaretler bazen bir ayakkabi imalatçısının kundurularının altına Muhammed ismini yazması, bazen Müslümanlar tarafından necis kabul edilen domuzun kanının, başının veya çeşitli organlarının Müslümanların ibadet yerlerine atılması ya da su temin ettikleri çeşme başlarına sürülmesiyle gerçekleşmiştir. Bununla birlikte doğrudan Hz. Muhammed'e hakaret edenler tespit edilmiştir. Devletin güçlü olduğu dönemlerde İslam'ın kutsalına yapılan saldırılara verilen cezalar genellikle idam olurken devletin zayıflamaya başlaması ile bu sürgün, görevden almak gibi daha hafif cezalara dönüşmüştür.

Anahtar kelimeler: İslam Tarihi, Osmanlı, Kutsala Hakaret, Sebb-i Nebi, Râfizî.

^a Dr. Öğr. Üyesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, muh.okudan@gmail.com

THE STATE'S RESPONSIBILITY TO PRESERVE SACRED VALUES IN THE LATE OTTOMAN PERIOD

The Ottoman State, which has accepted itself as the representative of Sunni Islam has made various attempts against the insult of the holy values of Islam, both inside and outside its territory; and has handed out various punishments; especially for those who initiated this movement within its borders. In the West, theaters staged plays which had led to humiliation of the Prophet Mohammed (SAV) in their own societies; moreover, various books were written in this context. Moreover, the names of lafza-i celal, prophet and sahâbe were superseded by various articles and game cards. In the face of these events in Europe, it has observed that the Ottoman Empire had sought to prevent these insulting plays, which involve humiliation against Islam and Muhammad by using its diplomatic channels. Attempts were primarily undertaken by embassies who had been reported the incident, but if these attempts weren't carried off, the information about plays and attempts would be sent to relevant authorities so as to get İstanbul involved.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

Kutsal, güçlü bir dini saygı uyandıran veya uyandırması gereken, tapınılacak veya uğruna can verilecek derecede sevilen bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması ve saygı gösterilmesi gerektirir.¹

Dine ya da dinin kutsal saydığı değerlere hakaret, hakarete uğrayan, kutsal değerleri aşağılanan dinin müntesipleri tarafından her zaman tepkiyle karşılanmıştır. Modern çağda demokrasi, insan hakları, inanç özgürlüğü, dinler arası diyalog vb. kavramlar sürekli gündemde olmasına rağmen bazı topluluklar kendileri gibi inanmayan, kendileri gibi düşünmeyen toplulukları çeşitli yollarla tahkir edip, kutsal değerlerine hakaret etmekte ve bu nefret söylemini gerçekleştirirken de düşünce özgürlüğü kavramının arkasına sığınmaktadırlar. Günümüzde olduğu gibi tarihi süreç içerisinde de kişiler gerek içerisinde yaşadıkları gerekse farklı coğrafyalarda ki toplulukların kutsalına hakaret etmekten geri durmamıştır. Kutsal değerleri hakarete uğrayan insanlar da kendi kutsalına yapılan bu saldırılara ister istemez birtakım tepkiler göstermiştir. Söz konusu tepkiler bireysel ve toplumsal ölçekte olabildiği gibi zaman zaman bir dinin ya da mezhebin temsilcisi olan

¹ "Kutsal", Türk Dil Kurumu, erişim: 11 Şubat 2019, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=KUTSAL; Nevzat Aşıkoğlu, "Kutsal ve Toplum", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1998): 35.

kurumlar veya devletler de tepkilerini ortaya koymuşlardır.

Özellikle 19. yüzyıldan itibaren Batı sürekli olarak İslam'ı ve onun kutsal değerlerini hedef almıştır. Oryentalistler, Hz. Muhammed'in (SAV) peygamber olmadığını, Rahip Bahira'dan öğrendiklerini yeni dinmiş gibi anlattığını, İslam Dininin ganimet elde etmek isteyen Bedevi Araplar tarafından kılıç zoruyla yayıldığını öne sürmüşlerdir.² Yine Hz. Peygamberin çok eşle evlilik yapmış olması, Hz. Ayşe'nin yaşı ve Hz. Zeynep'le evlenme aşamaları gibi konuları kendi zihin ve kültür dünyaları içerisinde yorumlayan oryentalistler onun şehvet düşkününü olduğunu da iddia etmişlerdir.

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin kutsala hakaret bağlamında hangi tutumu takındığı, neyi hakaret saydığı, hakaret kabul ettiği şeyi ortadan kaldırmak için hangi teşebbüslerde bulunduğu, kendi toplumu içerisinde vatandaşlarının özellikle İslam'a ve onun kutsallarına hakaret etmesi durumunda hangi cezaları verdiği gibi konular Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinde bulunan belgeler ışığında tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu konuyla ilgili yapılmış çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte bu çalışmada genellikle Avrupa'da Hz. Muhammed hakkında sahneye konulan bir piyes yazılan bir kitap ya da çizilen bir resme karşı Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri nezdindeki girişimlerine yer verilmiştir.³ Yine bu çalışmaların bir kısmı popüler çalışma niteliğinde olup Avrupa'nın herhangi bir ülkesinde Hz. Peygamber'e yapılan hakarettten sonra kaleme alınmıştır. Bu çalışmada sınırları dışında gelişen olaylar karşısında Osmanlı Devleti'nin tepkisini ele aldıktan sonra sınırları içerisinde hem gayrimüslimler hem de Müslüman anne babadan doğan kişiler tarafından İslam'ın kutsalına yönelik hakaretlere karşı nasıl tavrı takınıldığı tarihi süreç içerisinde incelenecektir. Özellikle

² Her ne kadar oryentalistler bilim adına bu eleştirileri yöneltmiş gözükse de Hz. Muhammed ile ilgili yazdıkları eserlerde bazı olayları anlatırken alaycı bir üslup kullanmaları ondan sapkın ve sahtekar vb. olarak bahsetmeleri yukarıda değinilen hususların hakaret amacıyla ortaya atıldığını göstermektedir. Bu konuyla ilgili Kara: "Dozy, Prideaux, Herbelot gibi oryentalistlerin yapmak istedikleri şey Hz. Muhammed denildiğinde sapkın ve sahtekar gibi kavramların insanların zihinlerinde oluşmasını sağlamaktır" der. Detaylı bilgi için Bkz. Seyfullah Kara, "Hz. Peygamber'e Karşı Oryentalist Bakış ve Bu Bakışın Kırılmasında Metodolojik Yaklaşım", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.23, Erzurum, 2005, ss.145-169.

³Bu konuyla ilgili yazılmış bazı bilimsel ve popüler makaleler şunlardır: Halide Aslan, "Hz. Muhammed'e Saygısızlık Girişimleri Karşısında Son Osmanlı Yönetimi", Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. X, S. 19, Çorum, 2011/1, ss. 147-170; Mustafa Armağan, Hz. Peygambere Hakaret Krizini Abdülhamid Nasıl Çözerdi; Erhan Afyoncu, II. Abdülhamid Avrupa'daki soytarılıkları yasaklatmıştı, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2016/05/15/2-abdulhamid-avrupadaki-soytariliklari-yasaklatmisti>.

Devlet'in Râfîzî olarak nitelendirdiği kişilerle ilgili verilmiş olan kararlar üzerinde durulacaktır. Çalışmamızın temel kaynakları Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinde bulunmaktadır. Konuyla ilgili tespit edebildiğimiz belgelerin çoğu 19. Yüzyılın sonları 20. Yüzyılın başlarına aittir. Bununla beraber Osmanlı'nın klasik dönemi ile ilgili karşılaştırma yapabilmek için o dönemden de bazı belgeleri değerlendirmeye alınmıştır.

A. Batı'da İslam'ın Kutsalına Saldırıları ve Osmanlı'nın Bunlara Yönelik Tepkisi

Günümüzde İslam'ın değerlerine ve özellikle onun Peygamberine karşı yapılan saldırılar genellikle Batı merkezlidir. Batı, kendi vatandaşları tarafından yapılan hakaretleri ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmektedir. Ayrıca farklı coğrafyalarda yaşayıp İslam'ın kutsalına hakaret edenlere de sığınma hakkı tanımaktadır. Şüphesiz bu durum 20. ya da 21. yüzyılda ortaya çıkmış bir durum değildir. Müslümanlarla Hristiyanların karşılaştıkları ilk dönemden beri benzer hakaretler devam etmektedir.

Batı'da Hz. Muhammed algısının temellerini atan ilk metinlerden biri yaklaşık bin yıl önce yazılan Fransızların meşhur destanı *Chanson de Roland*'dır. Bu destanda, Fransız Kralı Charlemagne'ın İspanya'yı yeniden Hristiyanlaştırmak için Müslümanlar üzerine düzenlediği seferler anlatılmaktadır. Bu seferlerin sonucunda Saragosa hariç hemen hemen bütün İspanya'yı ele geçiren Charlemagne, Saragosa Emiriyle görüşmek üzere Roland adındaki komutanını bu şehre göndermiştir. Ancak Roland, Bask'lı Hristiyanlarla iş birliği yapan üvey amcasının ihanetine uğrayarak öldürülmüştür. Bu tarihi olay, destanda sanki Müslümanlarla Roland arasında geçmiş gibi gösterilmiş ve Hristiyanların Müslümanlardan nefret etmesine yol açmıştır. Ayrıca destanda Hz. Muhammed, Tervegant ve Apollon putlarıyla birlikte Müslümanların tapmış olduğu putlardan biri olarak nitelenmiştir.⁴

Chanson de Roland Destanından sonra yazılmış ve Hristiyan edebiyatının en önemli eserlerinden bir diğeri ise Dante'nin *İlahi Komedyası*'dır. *İlahi Komedyası*'da cennet, araf ve cehennem tasvirleri yapılarak Hristiyanlara ihanet ve düşmanlık yapanların başlarına neler geldiği anlatılmaktadır. Dante eserinde Hz. Muhammed'in aslında bir Hristiyan olduğunu kendi çıkarları için dini kullanıp sapkınlığa düştüğünü belirtmiştir. Dinde bölücülük yaptığından dolayı da Hz. Ali ile birlikte

⁴ Fuat Boyacıoğlu, "Fransızların Roland Destanı'nda Dinsel Bağnazlık ve Tarihi Olayların Çarpıtılması", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2012), 70.

Cehennemın sekizinci katında yer almaktadırlar.⁵

Bu ve benzeri tarihi gerçekliği olmayan birçok eser, Hz. Peygamberi ve Müslümanları Batı'da itibarsızlaştırmak için yazılmıştır. Özellikle 19. yüzyılda bu tür eserlerin yoğun bir şekilde kaleme alındığı literatür taraması yapıldığında görülmektedir. Osmanlı yönetiminin ise Hz. Muhammed ile ilgili hakaret içeren tiyatro veya matbu eserlerin oynatılmaması ya da basılmaması için yoğun çaba harcadığı arşivdeki belgelerden anlaşılmaktadır. Özellikle hilafet kurumunun ve Sünni İslam dünyasının en güçlü temsilcisi olması hasebiyle bu tepkiler Osmanlı sultanlarından beklenmiş ve bu girişimlerden bir başarı elde edilince de dünya Müslümanları sevinçlerini ve teşekkürlerini İstanbul'a bildirmişlerdir.⁶

Bununla ilgili tespit edebildiğimiz ilk belge 28 Zilkade 1305/7 Ağustos 1888 tarihlidir. Belge Mösyö Bonnier'in Comedie Française Tiyatrosunda oynamak istediği "Mahomet" (Muhammed) adlı piyes ile ilgilidir.⁷ Olay şu şekilde gelişmiştir. Paris sefaretince, Fransız yazar Henri de Bornier'in senaryosunu yazdığı ve Hz. Muhammed karakterini kendisinin oynayacağı "Mahomet" adlı oyunun sahneleneceğine dair bir bilgiye ulaşılmıştır. Bunun üzerine Paris sefiri oyunun içeriği ile ilgili bilgileri toplamış detaylı bir rapor hazırlayarak İstanbul'u durumdan haberdar etmiş, İstanbul ise Fransız Hükümeti nezdinde girişimde bulunarak bu oyunun oynatılmasını engellemiştir. Nitekim 2 Şaban 1307/24 Mart 1890 tarihli belgede oyunun tüm Fransa'da yasaklandığı bilgisi İstanbul ile paylaşılmıştır.⁸ Oyunun Fransa'da yasaklanmasından yaklaşık 3 yıl sonra De Bornier, tiyatrosunu İngiltere'de sahnelemeye teşebbüs etmiş ancak, Londra Büyükelçisi Rüstem Bey İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Rosebery ile görüşerek oyunun oynatılmasına mani olmuştur.⁹

1 Muharrem 1310/26 Temmuz 1892 tarihli bir başka belgede ise Roma'da küçük bir tiyatrodaki Hz. Muhammed ile ilgili bir tiyatronun oynatılacağı haberi üzerine Roma Sefareti'nin oyunun engellenmesi için

⁵ Mahmut H. Şakiroğlu, "İlahi Komedi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22: 69.

⁶ Bu konuyla ilgili yukarıda değindiğimiz makalelerde detaylı bilgi bulunmaktadır.

⁷ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *Hariciye Nezareti Siyasi (Hr.Sys)*, 1827/3.

⁸ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzatı(Y.PRK.HR)*, 12/77; "Peygamberimize hakaret krizini Abdülhamid nasıl çözerdi?" Mustafa Armağan, erişim: 05.11.2018, <http://www.mustafaarmagan.com.tr/genel/peygamberimize-hakaret-krizini-abdulhamid-nasil-cozerdi>

⁹ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *Hariciye Nezareti Belgrad Sefareti (Hr.Sfr.03)*, 370/31.

girişimde bulunduğu bahsedilmektedir. Belgede oyunun sahnelenmesi için önceden ruhsat alındığı bu nedenle tiyatronun engellenemediği bildirilmiştir. Bununla beraber belgeden, ihtiyat-i tedbir olarak İtalyan Hükümeti'nce özel bir memur görevlendirildiği ve bu görevlinin oyunun tekrar sahneye konmaması gerektiğine dair rapor düzenlediği ve bu raporun tercümesiyle beraber İstanbul'a gönderildiği anlaşılmaktadır.¹⁰

5 Recep 1318/29 Ekim 1900 tarihli belgede daha önce sahnelenmesine tepki gösterilen "*Le Paradis de Mahomet*" (Muhammed'in Cenneti) adlı oyunun tekrar oynatılacağına dair haber alındığı, bunun üzerine oyunun oynatılmaması için girişimde bulunduğu ifade edilmektedir. Bu girişimler sonucunda Hz. Muhammed ve İslam'a yapılan hakaretlerin oyunun metninden çıkarıldığı ve oyunun isminin "Rozi'nin İzdıvacı" olarak değiştirildiği belirtilmiştir.¹¹

Bütün bu girişimlere rağmen 25 R. Evvel 1324/18 Mayıs 1906 tarihli belgede Henri de Bornier tarafından tertip edilen ve on beş yıl önce oynatılması tüm Fransa'da yasaklanan "*Mahomet*" adlı oyun bu defa "*Le Paradis de Mahomet*" adı altında tekrar Paris Aryan?¹² Tiyatrosunda oynatılacağı bilgisinden bahsedilmektedir. Devamında oyunun yasaklanması için birtakım girişimlerde bulunduğu, bu konuda Bâb-ı Âli'nin nasıl bir yol izleyeceğinin sorulduğu belgeden anlaşılmaktadır. Oyunun yasaklanıp yasaklanmadığı konusunda herhangi bir bilgi ve belgeye rastlanmamıştır.¹³

Batı Avrupa'da meydana gelen bu olaylar karşısında Osmanlı Devleti'nin diplomatik kanalları kullanarak Hz. Muhammed'e ve İslam'a yönelik hakaret içeren oyunları engelleme yoluna gittiği görülmektedir. Girişimler öncelikli olarak olayı haber alan sefaretlerce yapılmış, ancak sefaretlerce yapılan bu girişimlerden sonuç alınamaması durumunda Bab-ı Âli'nin devreye girmesi için oynatılacak oyun ve yapılan girişimler hakkındaki bilgiler, ilgili makamlara gönderilmiştir. Sultan ve Bab-ı Âli ise Müslümanların halifesi ve hamisi olarak hakaret içerikli bu oyunların engellenmesini, oyunun oynatılacağı ülke yönetimlerinden talep etmiş ve genellikle olumlu sonuç almıştır.

Osmanlı sefirleri ve İstanbul sadece bu tiyatroları takip etmekle kalmamış aynı zamanda buldukları ülkelerde İslamiyet ve Hz. Muhammed

¹⁰ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.Hus.)*, 263/4.

¹¹ COA, *Y.A.Hus.*, 411/108.

¹² Tahminen bu şekilde okunmuştur.

¹³ COA, *Y.A.Hus.*, 502/145.

aleyhine yazılmış kitapları, gazetelerde çıkan haberleri de takip ederek bu kitap ve haberlerle ilgili özet bilgileri İstanbul'a iletmışler ve muzır yayın olarak tanımladıkları matbuatın Osmanlı ülkesine sokulmaması için gerekli tedbirleri aldırılmışlardır. Yine Elçilik çalışanlarının matbuatın dışında özellikle Hz. Muhammed'in suretinin sözde çizimlerinin de takibini yaptığı, bu çizimlerin yurda sokulmaması için gümrük kapılarını sürekli olarak uyardığı belgelerden anlaşılmaktadır.

27 Şaban 1307/18 Nisan 1307 tarihli belgeye göre Henri Bornier'e ait "*Mahomet*" adlı piyesle ilgili olarak Moniteur de Rome gazetesinde Capitan Fracessa tarafından yazılan makale tercüme edilip İstanbul'a gönderilmiştir.¹⁴ 19 Muharrem 1309/25 Ağustos 1891 tarihli belgede ise Paris'te yayınlanan Gaudride Gazetesinin 30 Temmuz 1893¹⁵ tarih ve 243 numaralı nüshasında Peygamber Efendimizin resminin yayınlandığı ve İslam Dini'ne hakaret edildiği gerekçesiyle bu yayının yurda sokulmaması eğer sokulmuşsa bulunup imha edilmesi istenmiştir.¹⁶ Yine 7 Ramazan 1311/14 Mart 1894 tarihli belgeden anlaşıldığına göre Fransa'da Alphonse Kasting tarafından kaleme alınan ve Hz. Muhammed'in hayatını konu alan "*La Vie de Mahomet*" (Muhammed'in Hayatı) adlı eserin yasaklanması için Paris sefaretinin girişimlerde bulunması talep edilmiştir.¹⁷ Başka bir belgede ise yasaklanması istenen "*La Vie de Mahomet*" adlı eserin Etnoğrafya Cemiyetine hediye edildiğine dair bilgi bulunmaktadır. Bunun üzerine İstanbul, Paris Sefareti'ne bir yazı yazarak kitabın incelenmesini ve içeriğinin bildirilmesini istemiş, gelen cevabi yazıda ise kitapta Hz. Muhammed'e yönelik herhangi bir hakaretin bulunmadığı ve Fransız Başvekaleti'nin buna kefil olduğu bildirilmiştir.¹⁸ 12 Recep 1310/30 Ocak 1893 tarihli belgeye göre *Azyada*, *Fantom Duryan* adlı romanlar ile Volter'in "*Mahomet*" adlı tiyatrosu ve "Lara Dahid ve Mader" adlı dergilerin ithal edilmemesi ve yayımlanmasının önlenmesi için Maarif vekaletine bir yazı gönderilmiştir.¹⁹

Batıda Müslümanların kutsal değerlerine yapılan saldırıların farklı bir boyutu ise çeşitli eşya ve oyun kartları üzerine Allah, Muhammed ve sahâbe isimlerinin yazılması ile ortaya çıkmıştır. Muzır neşriyatta olduğu gibi gümrüklere emir gönderilerek bu oyun kağıtlarının yurda girmemesi için

¹⁴ COA, *Hr.Sys.*, 1827/38.

¹⁵ Muhtemelen tarih yanlış yazılmıştır.

¹⁶ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye Nezareti Maruzatı (Y.Prk.Zb.)*, 12/6.

¹⁷ COA., *Hr.Sys.*, 1827/49.

¹⁸ COA, *Y.A.Hus.*, 294/69.

¹⁹ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (Mf.Mkt.)*, 17/26.

gerekli tedbirlerin alınması sağlanmıştır.²⁰ Diğer bir olay ise Galata gümrüğünde tespit edilmiştir. Yapılan incelemede üzerlerinde Lafza-i Celâl ve Hz. Peygamberin ismi nakşedilmiş şamdan ve sandalyeler tespit edilmiş ve bunların sahiplerine teslim edilmesine izin verilmemiştir.²¹ Hz. Peygambere karşı duyulan saygı ve Batıdan gelebilecek saldırılara karşı sürekli teyakuzda olma hali bazı yanlış anlaşılmalara da sebebiyet vermiştir. Avrupa’da üretildiği belirtilen bir çikolata paketinin üstünde “crocodile prophete” yazısı tespit edilmiştir. Bu istihbari bilgiyi İstanbul’a gönderen elçilik yetkilileri “crocodile prophete” tamlamasını Timsah Peygamber olarak tercüme etmiş ve çikolataların ithalatına izin verilmemesini istemişlerdir.²² Bunun üzerine çikolatanın ithalatı yasaklanmıştır. Yaklaşık iki sene sonra 4 Şevval 1324/21 Kasım 1906 tarihindeki bir belgeye göre “crocodile prophete” kelimesinin timsah peygamber olarak çevrilmesinin yanlış olduğu bu tamlamanın kâhin ve falcı anlamlarına da geldiği belirtilerek çikolatanın ithalatının serbest bırakıldığı bildirilmiştir.²³

Yukarıdaki olaylar değerlendirildiğinde tespit edilebilen ilk olayın 1888 yılına ait olduğu görülmüştür. Bu tarihten önce meydana gelmiş ve İslam’ın kutsalına yapılan herhangi bir saldırı ve Osmanlı Devleti’nin buna karşı göstermiş olduğu tepkiyle ilgili bir belgeye rastlanılmamıştır. Ancak belgelerin tespit edilememesi bu tip olayların yaşanmadığı anlamına gelmemektedir. Biz biliyoruz ki İslam’ın Kutsal değerlerine karşı yapılan saldırılar Müslümanlarla Batılı Hristiyanların ilk karşılaştıkları andan itibaren var olmuştur. Ancak muhtemelen önceki dönemlere ait belgeler tasnif edilip araştırmacıların hizmetine henüz açılmamıştır. Bu konuyla ilgili tespit edilebildiğimiz son belge ise 1906 yılına aittir. Konuya ilişkin inceleme imkanı bulduğumuz belgeler,1888-1906 yılları arasında olup bu da II. Abdülhamid’in saltanat yıllarına rastlamaktadır. Sultan II. Abdülhamid tahta çıktıktan sonra bu tip girişimlerin engellenmesine özel önem verdiği, atadığı sefirlerden İslam’ın değerlerine yönelik hakaret girişimlerini hızlı bir şekilde İstanbul’a bildirmelerini emrettiği anlaşılmaktadır.

Günümüzde Batıda İslam’a ve onun kutsal değerlerine saldırı matbuat,

²⁰ COA, *Mf. Mkt.*, 17/26.

²¹ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (Dh.Mkt.)*, 1920/1.

²² Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *Zabtiye Nezareti Evrakı (Zb.)*, 370/110; 593/133; Halide Arslan, “Hz. Muhammed’e Saygısızlık Girişimleri Karşısında Son Osmanlı Yönetimi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/19 (2011) 154; Recep Kankal, “Çikolata Paketindeki Şüphe”, *Yedi Kıta Dergisi* 117 (Mayıs 2018), 42.

²³ COA, *Mf. Mkt.*, 963/80.

karikatürler, videolar vb. yollarla yapılırken o dönemde dijital ve kitle iletişim araçlarının olmamasından ötürü bunun matbuat ve tiyatro ile sınırlı kaldığı görülmektedir. İlginç olan ise Osmanlı coğrafyası içerisinde, Batı'da sahnelenen bu oyunlara ve diğer hakaretlere karşı halkın tepki göstermek için herhangi bir girişimde bulunduğu dair belgeye rastlanılmamış olmasıdır. Günümüzde özellikle Hz. Muhammed'e karşı yapılan hakaretlere karşı yüzbinlerce insan toplanıp protesto gösterileri yaparken o dönemde böyle olayların görülmemesinde kitle iletişim araçlarının günümüzdeki gibi yaygın olmaması ve Müslüman tebaanın olaylardan haberdar olamaması ile izah etmek gerekir.

B. Osmanlı Toprakları İçerisinde Meydana Gelen Olaylar

Osmanlı Devleti'nin sınırlarının en geniş olduğu dönemde 20 milyon km² geçtiği ve bu geniş coğrafya içerisinde farklı din ve mezheplerden onlarca farklı grup insanların bir arada yaşadığı bilinmektedir. Farklı din ve mezheplere mensup insanların bazen bilinçli bir şekilde bazen de öfke ve sarhoşluk hali içerisinde ötekinin kutsalına hakaret ettiği ve bunun sonucu olarak birtakım cezalara çarptırıldığı arşivdeki belgelerden anlaşılmaktadır. Hakaretler genellikle peygambere hakaret ya da sebb-i nebi olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte Allah'a, zaman zaman Hz. Peygamber'in eşine, sahâbelerine, Hz. İsa ve Hz. Musa'ya yönelik hakaretlerin gerçekleştiği görülmektedir.

Sebb kelimesi lugatta sövmek, küfür ve sövüp saymak gibi anlamlara gelmektedir. Sebb-i nebi ise Hz. Muhammed'in ruh-i manevisini alenen aşağılamak ve aleyhine kötü ve ağır sözler sarfetmek şeklinde tanımlanabilir.²⁴ Belgelerde sebb kelimesi ile ilintili sık kullanılan başka bir kavram ise "Râfizî" kavramıdır. Sebb-i nebi, sebb-i ashâb-ı güzîn, sebb-i cihâr-ı yar-i güzîn tamlamalarının geçtiği birçok belgede bu kötü davranışı sergileyenlerin Râfizî taifesinden oldukları özel olarak vurgulanmıştır.

Râfizi kelimesi sözlükte "terketmek, bırakmak, ayrılmak" anlamındaki rafz kökünden türeyen "bir fikir veya bir gruptan ayrılan kişi yahut topluluk" anlamına gelen bir kelimedir. Literatürde kullanılmaya başlanması Zeyd b. Ali'nin Emevîler'e karşı kalkıştığı isyana kadar gitmektedir. Zeyd b. Ali İsyan sırasında Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'i meşrû halife kabul ettiği için onu terkeden ilk İmâmîler', bu kavramla ifade edilmiş, daha sonra ilk üç halifenin meşru hilâfetlerini reddettikleri için bütün Şîî gruplar ve bünyesinde Şîî

²⁴ Cafer Acar, "Risâlet Dönemi İlişkilerinde Bir Hakaret Unsuru Olarak Sebb ve Şetm", Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 12/20 (2017), 21.

unsurlar bulunan bazı bâtinî gruplar hakkında da bu kavram kullanılmaya başlanmıştır.²⁵

Osmanlı ise Râfizîleri, özellikle Safaviler ve haleflerinin tesirinde kalan ve Osmanlı Devleti'ne karşı bu yönetimlerin kullandığı dini bir grup olarak kabul etmektedir. Devlet'in kendisini korumak için bu gruplarla ciddi manada mücadele ettiği kaynaklarda geçmektedir. Osmanlı'nın bu tavrının Hz. Ali muhiblerine karşı bir tavır olmadığı, Bektaşilerin (en azından 1826 yılına kadar) askeri bir ocak olarak varlığını sürdürmesinden, müntesiplerine ve dergahlarına dokunulmamasından anlaşılmaktadır.²⁶ Ebu's-Suud'a atfedilen bir risalede ise Râfizî zümrenin, dördüncü asrın başlarında ve Abbasi Devleti zamanında ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Risaleye göre, bu grup yalan konuşan, Kur'an-ı Kerimi yanlış yorumlayan, itikatları bozuk olan kimselerden oluşmaktadır. Ayrıca, kendilerini de Ehl-i Beyt'le ilişkilendirip, İslam dininde kargaşa çıkarmışlardır.²⁷ Râfizîlik, konumuzla ilgili olarak siyasetin dışında kutsala hakaret bağlamında değerlendirildiğinde bu kişilerin genellikle dört halifeye ve sahâbey-i kirama küfür veya hakaret ettiklerinden dolayı birtakım cezalara çarptırıldıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte günümüzde "ayak takımı" olarak adlandırılan kişiler için de Osmanlı Devleti zaman zaman "Râfizî" kelimesini kullanmıştır.

15 C.evvel 976/5 Kasım 1568 tarihli belgeye göre İran'a gidip Kızılbaş²⁸ olduğu, geldikten sonra da halkı ifsad ettiği tespit edilen Kengırı'nın Hisarcık köyünden Küçük Ali siyaset²⁹ edilmiştir. Daha sonra ise Küçük Ali'nin toplantılarına hanımları ve kızlarıyla katılanların tespit edilip bildirilmesi istenmiştir.³⁰ H. 30 R.evvel 976/M.22 Eylül 1568 tarihli belgede Giresun kadısı tarafından İstanbul'a bir mektup gönderilerek, Uzgur köyünden bazı kimselerin Râfizî oldukları, dört halifeye sövdükleri, namaz kılmadıkları, Ramazanda oruç tutmadıkları ve içki içtikleri bildirilmiştir. İstanbul'dan gelen cevabi yazıda ise adı geçen şahısların yakalanıp teftiş olunmaları ve suçları sabit görülenlerin hapsedilerek sonucun bildirilmesi

²⁵ Mustafa Öz, "Râfizîler", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34, 396.

²⁶ Ahmet Refik Altınay, "Osmanlı Devrinde Rafizîlik ve Bektaşîlik (1558-1591)", Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası 9/2 (1932), 23.

²⁷ Sayın Dalkıran, "Râfizîlerle İlgili Ebussuûd Efendi'ye Nispet Edilen Risâleye Tahlilî Bir Bakış", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 11/25 (2004), 166.

²⁸ Şii mezhebinin bir kolu olan ve özellikle Anadolu'da yaşayan Şah İsmail taraftarlarına Sunniler tarafından verilen addır.

²⁹ Siyaset etmek Osmanlıcada idam etmek anlamındadır.

³⁰ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *Bab-ı Asafî Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri (A.Dvns.Mhm.D.)*, 7/2454.

istenmiştir.³¹ Üsküp kadısına gönderilen bir hükümde ise Hoca Mehmed adında bir acemin Tebriz'den kaçıp Üsküp'e yerleştiği, harama helal demek, Kelam-ı Şerifin üzerine oturmak gibi Râfizî davranışlarda bulunduğu, gereğinin yapılması için mahkeme tarafından işlem başlatılmak istendiği, fakat şehrin ileri gelenleri ve bazı azledilmiş kadıların buna mani olduklarına dair bilgilerin geldiğinden bahsedilerek olayın incelenmesi, iddialar doğru ise şer'an gerekli olanın yapılması bildirilmiştir.³² Çorum Sancakbeyine ve Kadısına gönderilen başka bir hükümde ise Hızırbey Köyünde oturan Ali adında bir kişinin Râfizî olup sebb-i nebi ve sebb-i sahâbe ettiği, kardeşinin karısına tecavüz edip sikke bastırıldığına dair iddialar olduğu bu iddiaların tahkik edilip sonuçlarının bildirilmesi yazmaktadır.³³ Çorum ve Göl Kadılarına gönderilen başka bir hükümde Kızılbaş oldukları belirtilen ve dört halifeye hakaret eden Çorumlu yedi kişinin incelenmesi eğer iddiaları doğru ise hapsedilmeleri emredilmektedir.³⁴ Malatya Kadısına gönderilen diğer bir hüküm de sadattan Seyyid Ömer ve Seyyid İsmail Selmanlı Aşiretine mensup Türkmenlerin kendilerine ait köylere geldiklerinde halkın mal ve erzaklarını yağmaladıkları bazılarını öldürdükleri ve dört halifeye, ehli sünnet ve'l cemaate küftüklerine şahit olduklarını bildirmiş, gönderilen hükümle durumun gerçekten böyle olup olmadığının incelenmesi ve bildirildiği gibi ise gereğinin yapılması istenmiştir.³⁵

Arşivde yukarıda değindiğimiz olaylara benzer çok sayıda belge bulunmaktadır. Bu belgelerden anlaşıldığına göre taşradan İstanbul'a birtakım şikâyetler gönderilmiş, İstanbul ise gelen bu şikâyetlerin araştırılması için o yerin kadısına hüküm yazmış iddialar doğru ise şikâyet edilen kişilerin hapsedilmesini istemiştir. Siyaseten katledilmeyip hapsedilmelerinin istenmesinin nedeni, toplanan deliller doğrultusunda şeyhülislamdan fetva alınıp padişahın katl emrini göndermesinin gerekmesinden kaynaklanmaktadır.³⁶ Nitekim başka belgelerde Hz. Peygamber'e sebb ettiği tespit edilen Cezireli bir keşişle ilgi tahkikat yapılmış iddiaların doğru çıkması üzerine hapsedilen keşiş İstanbul'dan gelen hükümle daha sonra siyaseten katledilmiştir.³⁷ Yine Çorumda Haydar adlı bir kişinin sebb-i nebi yaptığı tespit edilmiş ve Çorum Kalesine hapsedilmiştir.

³¹ COA, *A.Dvns.Mhmd.*, 7/2131.

³² COA, *A.Dvns.Mhm.D.*, 68/65.

³³ COA, *A.Dvns.Mhm.D.*, 69/445.

³⁴ COA, *A.Dvns.Mhm.D.*, 53/419.

³⁵ COA, *A.Dvns.Mhm.D.*, 73/217.

³⁶ Bu konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz, Ahmet Mumcu, *Siyaseten Katl*, Phoenix yayınları, Ankara, 2007.

³⁷ COA, *A.Dvns.Mhm.D.*, 12/523; 10/76.

Daha sonra gelen hükümle de idam edilmiştir.³⁸Ancak yıkılmaya yüz tuttuğu dönemde Osmanlı Devleti'nin bu tutumundan taviz verdiği de anlaşılmaktadır. Tarihsiz bir belgeye göre³⁹ Yanya Vilayeti'nde Leonida ve Nastura adlı iki şahsın evinde Hz. Peygamber, Kur'an-ı Kerim ve Osmanoğulları ailesi aleyhinde yazılmış çeşitli kitaplar ele geçirilmiş yapılan yargılamada ağır bir ceza almaları beklenirken Temyiz Mahkemesi cezalarını düşürmüş buna rağmen Rus Elçiliği bu iki şahsın hemen bırakılması için hükümete baskı yaptığı anlaşılmıştır.⁴⁰ 21 Ramazan 1310 /8 Nisan 1893 tarihli belgeye göre Manastır'da bir camide vaaz ederken Ehl-i sünnet ve sahâbe aleyhinde çirkin sözler söyleyen Denizlili Şakir hocanın uygun bir yere sürülmesi ile ilgili emir gelmiş ve bu kişi Manastır Valiliğince memleketi olan Denizli'ye sürgüne gönderilmiştir.⁴¹ 3 Ramazan 1317/5 Ocak 1900 tarihli başka bir belgede ise Birecik Telgraf Müdürü Perto Efendi sarhoşken Hz. Peygamber ve Padişaha hakaret etmiş, bunun üzerine görevden alınmış başka herhangi bir cezaya çarptırılmamıştır.⁴² Bu olaylarda kutsala hakaret edenler ya sürgün edilmiş ya görevlerinden el çektirilmiş ya da az bir hapis cezasıyla kurtulmuşlardır. Verilen örnek olaylar 100-150 yıl önce gerçekleşseydi failer muhtemelen önce hapis cezasına çarptırılacak sonra da siyaseten katl edilecekti. İlginç olan diğer bir nokta ise yukarıdaki belgelerden anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti'nin, tanımlamasını yaptığımız Râfîzî kavramından farklı olarak, suç amaçlı çete kuran, hiçbir değer tanımayan adi suçluları tanımlarken de Râfîzî kavramını kullanmış olmasıdır. Normal şartlarda Râfîzî taifesi Dört halife ya da bazı sahâbelere küfrederken kesinlikle Allah'a ve peygambere küfretmezler. Ancak belgeler incelendiğinde bu kimselerin Allah'a peygambere kutsal kitaba küfrettikleri gibi aynı anda tecavüz, hırsızlık, kalpazanlık gibi suçları da işledikleri anlaşılmaktadır. Yani aslında Osmanlı Devleti'nin kamu düzenini bozmaya çalışan halk arasında huzursuzluk çıkaran kişileri zaman zaman Râfîzî olarak nitelendirdiğini de söyleyebiliriz.

Sebb-i nebi ya da sebb-i ashab kavramının bir yemin ifadesi olarak da Osmanlı döneminde kullanıldığı incelediğimiz belgelerden anlaşılmaktadır. Ruha Kadısına gönderilen 29 Z.hicce 1003/ 3Eylül 1595 tarihli bir hükme göre Rakka'da Udcuoğlu Kasım ve kardeşi Abdurrahman'ın karıştıkları bir

³⁸ COA, A.Dvns.Mhm.D., 7/2263.

³⁹ Belge her ne kadar tarihsiz olsa da Osmanlı'da Temyiz Mahkemesinin 1879 yılında kurulduğu göz önüne alınırsa belge bu tarih veya daha ileri tarihli olmalıdır.

⁴⁰ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *Hariciye Nezareti, (Hr.Th.)*, 339/130.

⁴¹ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *Yıldız Perakende Evrakı Başkıtabet Dairesi Maruzatı (Y.Prk.Bşk.)*, 30/19.

⁴² Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı, (Dh.Şfr.)*, 270/8.

takım usulsüzlüklerden sonra bir daha böyle bir harekette bulunur isek sebb-i ashab etmiş olalım diye yemin etmişler, buna rağmen yeminlerine sadık kalmamış eski kötü davranışlarını sürdürmüşlerdir. Bunun üzerine durum İstanbul'a bildirilmiş gelen cevabi yazıda Kasım ve Abdurrahman'ın yakalanıp şer' ile haklarından gelmeleri istenmiştir.⁴³ Diğer bir benzer olay ise Çatalca da meydana gelmiştir. 4 Ramazan 1003/13 Mayıs 1595 tarihli başka bir belgede ise Mevkufçuoğlu Mustafa adlı bir kişi yaptığı birtakım yolsuzluklardan dolayı şikayet edilmiş, o da kimin hakkı varsa iade edeceğini ifade etmiş bir daha böyle bir şey yapar isem sebb-i nebi etmiş olayım diyerek yemin etmiş ancak yeminini tutmamıştır. Bunun üzerine hakkından gelmek üzere İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.⁴⁴ Ancak iki belgede de önceden işledikleri suçtan mı yoksa sebb-i nebiden mi ceza aldıkları belirtilmemiştir.

Devlet sadece Hz. Muhammed ile ilgili tiyatro ve hakaretlere tepki göstermekle kalmamış, İslam'ın kutsalının bir parçası olarak kabul ettiği diğer peygamberlere yapılan hakaretlerin de önüne geçmeye çalışmıştır. 12 R. evvel 1314/21 Ağustos 1896 tarihli bir belgeye göre Busra el-Halil Kaymakamı Asım Efendi Hz. İsa'ya veledi zina, Hz. Musa'ya sihirbaz diyerek hakarete bulunmuş bunun üzerine İstanbul durumdan haberdar edilip kaymakamın görevden alınması istenmiştir.⁴⁵ Trabzon'da ise Hz. Yusuf ile ilgili bir tiyatro sahnelenmiş tiyatrodaki herhangi bir hakaret olmamasına rağmen İstanbul, tiyatroya izin veren Trabzon Valisi Ali Bey'i görevden almış yerine Kadri Bey'i atamıştır.⁴⁶

Kutsala hakaret bağlamında dikkat çeken bir diğer konu ise Osmanlı tebaasından olan gayrimüslimler tarafından yapılan hakaretlerdir. 14 R. evvel 1322/ 29 Mayıs 1904 tarihli belgeye göre bir Ermeni kunduracı imal ettiği potinlerin altına "Ya Muhammed" yazısı yazmış durum tespit edilince hakkında soruşturma açılmıştır.⁴⁷

15 Şevval 1320/ 15 Ocak 1903 tarihli telgrafta ise İnöz Kasabasının yakınlarındaki bir çeşmeye domuz yağı sürüldüğü bunun Müslümanlar arasında infial yarattığı kaymakamın olayları yatıştırmaya çalıştığı

⁴³ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *A.Dvns.Mhm.D.*, 73/2.

⁴⁴ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *A.Dvns.Mhm.D.*, 73/459.

⁴⁵ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *Yıldız Perakende Evrakı Meşihat Dairesi Maruzatı (Y.Prk.Mş.)*, 6/52.

⁴⁶ COA, *Y.Prk.Bşk.*, 25/108. (20 Ramazan 1309/18 Nisan 1892).

⁴⁷ COA, *A.Mkt.Mhm.*, 643/28.

bildirilmiştir.⁴⁸ Diğer bir olay ise İşkodra'da meydana gelmiştir. Bu şehirde bulunan bir camiye domuz başı atılması üzerine buradaki Müslümanlar Hristiyanların üzerine yürümüş sükûnetin sağlanması için yetkililerin olağan üstü çaba gösterdiği haber verilmiştir.⁴⁹ Gayrimüslimlerin Batılı devletleri arkalarına alıp Müslüman halkı kışkırtmak için Amasya'da bulunan Pir İlyas Türbesi yakınlarında üzerine pislik bulaştırılmış (muhtemelen dışkı) bir Enâm-ı Şerif koymaları Müslümanlara yapılan saygısızlığı göstermesi açısından önemlidir.⁵⁰

Müslümanlar kendi yaşadıkları coğrafyada dini değerlerine karşı yapılmış olan saldırılar karşısında sessiz kalmamış ve tepkilerini ortaya koymuşlardır. Öyle anlaşılıyor ki bu provokasyonlar, Batılı devletlerin Osmanlı topraklarına yapacakları doğrudan ya da dolaylı operasyonlara meşruiyet kazandırmak için hayata geçirilmiştir.

Kutsala hakaret bağlamında değerlendirilemeyecek olsa da bu konudaki hassasiyeti göstermesi açısından örnek olabilecek bazı olaylar da belgelere yansımıştır. Bunlardan bir tanesi Beyoğlu'nda açılan berber dükkanına Selman-ı Pak isminin verilmesidir. Durum haber alınınca bir sahâbenin isminin ticarethaneye verilmesinin uygun olmadığı kararı verilerek berberin isminin değiştirilmesi istenmiştir.⁵¹ Benzer bir olay ise bir ayyakabı markası ile ilgilidir. 27 Muharrem 1319 tarihli bir belgeye göre Servet-i Fünun gazetesinde çıkan bir kundura ilanında Sirkeciade Mehmed Tevfik cümlesi bulunduğu, bunun da Hz. Muhammed'in ismini andıracağından bu ilanın kaldırılması için gerekli işlemlerin yapılması istenmiştir.⁵²

Sonuç

Hristiyanlar tarafından İslam'ın kutsal değerlerine hakaretlerde bulunulması, Müslümanlarla ilk karşılaştıkları dönemden günümüze kadar devam edegelen bir olgudur. Özellikle günümüzde Batılı devletler bu hakaretleri ifade özgürlüğü kapsamında kabul edilip üstü kapalı bir şekilde desteklemektedir.

Osmanlı Devleti zamanında meydana gelen bir takım hakaret

⁴⁸Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *Rumeli Müfettişliği Edirne Evrakı (Tfr.Iu.Ed.)*, 2/124.

⁴⁹Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı (Hr.To.)*, 190/112. (23 Şevval 1314/27 Mart 1897).

⁵⁰ COA, *Y.A. Hus.*, 316/39. (8Recep 1312/5 Ocak 1895).

⁵¹Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *Dh. Mkt.*, 1949/44. (17 Şevval 1309/ 15 Mayıs 1892).

⁵²Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *Mf. Mkt.* 558/18.

vakalarına Özellikle Sultan II. Abdülhamid zamanında tepki gösterilmiş ve ilgili devletler nezdinde girişimlerde bulunularak hakaret unsurunun ortadan kaldırılması yoluna gidilmiştir.

Batı'da meydana gelen hakaretler genellikle Hz. Muhammed (S.A.V) ile ilgili bir tiyatronun sahnelenmesi, ona hakaret içeren bir eserin telif edilmesi ya da sözde suretinin çizilip yayımlanması şeklinde olmuştur. Özellikle Hz. Muhammed'e hakaret içeren matbuatın ve eşyaların Osmanlı Devleti topraklarına girmemesi için gümrükler sürekli olarak uyarılmıştır.

Osmanlı sınırları içerisinde meydana gelen olaylar ise Hz. Peygambere, raşit halifelere ve sahâbelere yönelik hakaretler şeklinde gerçekleşmiştir. Her ne kadar Râfîzî tabiri İlk dört halifenin hilafetini meşru kabul etmeyenler için kullanılsa da Osmanlı Devleti kamu düzenini bozmaya teşebbüs eden, Allah'a peygambere ve sahâbelere küfreden herkesi bu kategoride değerlendirmiştir. Devlet zimmiler dışında kalan bu grubu genellikle Râfîzî olarak tanımlamış yaptıkları hakaretleri çeşitli cezalarla tecziye etmiştir.

Gayrimüslim tebaa tarafından yapılan hakaretler bazen bir ayakkabı imalatçısının kundurularının altına Muhammed ismini yazması, bazen Müslümanlar tarafından necis kabul edilen domuzun kanının, başının veya çeşitli organlarının Müslümanların ibadet yerlerine atılma ya da su temin ettikleri çeşme başlarına sürülmesiyle gerçekleşmiştir. Bununla birlikte direkt olarak Hz. Muhammed'e hakaret edenler tespit edilmiştir. Devlet'in güçlü olduğu dönemlerde bu hakaretler Râfîzîlerde olduğu gibi siyaseten kat ile karşılık bulmuş, Devlet'in gücünü kaybettiği dönemlerde ise bunlar hapis ile cezalandırılmıştır.

KAYNAKÇA

- ACAR, Cafer. "Risâlet Dönemi İlişkilerinde Bir Hakaret Unsuru Olarak Sebb ve Şetm". *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12/20 (2017): 21-36.
- ALTINAY, Ahmet Refik. "Osmanlı Devrinde Rafizilik ve Bektaşilik (1558-1591)". *Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, 9/2 (1932): 21-59.
- ARSLAN, Halide. "Hz. Muhammed'e Saygısızlık Girişimleri Karşısında Son Osmanlı Yönetimi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/19 (2011): 147-170.
- AŞIKOĞLU, Nevzat. "Kutsal ve Toplum". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1998): 35-44.

- BOYACIOĞLU, Fuat. "Fransızların Roland Destanı'nda Dinsel Bağnazlık Ve Tarihi Olayların Çarpıtılması". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2012): 67-82.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA). *Bab-I Asafî Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri (A.Dvns.Mhm.D.)*, 7/2454.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA). *Hariciye Nezareti Siyasi (Hr.Sys)*. 1827/3; 1827/38.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA). *Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzatı(Y.Prk.Hr.)*. 12/77.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA). *Hariciye Nezareti Belgrad Sefareti(Hr.Sfr.03)*. 370/31.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA), *Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.Hus.)*, 263/4; 411/108;502/145.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA). *Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye Nezareti Maruzatı (Y.Prk.Zb.)*. 12/6.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA). *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (Mf.Mkt.)*. 17/26;17/26;963/80; 558/18.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA). *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (Dh.Mkt.)*. 1920/1; 1949/44.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA). *Zabtiye Nezareti Evrakı (Zb.)*. 370/110; 593/133.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA). *Yıldız Perakende Evrakı Meşihat Dairesi Maruzatı (Y.Prk.Mş.)*. 6/52.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA). *Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y.Prk.Bşk.)*. 30/19.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA). *Rumeli Müfettişliği Edirne Evrakı (Tfr.lu.Ed.)*. 2/124.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA). *Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı (Hr.To.)*.190/112.
- DALKIRAN, Sayın. "Râfizîlerle İlgili Ebussuûd Efendi'ye Nispet Edilen Risâleye Tahlilî Bir Bakış". Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 11/25 (2004): 161-179.
- KANKAL, Recep. "Çikolata Paketindeki Şüphe". *Yedi Kıta Dergisi* 117 (Mayıs 2018). 41-43.
- MUSTAFA Armağan. "Peygamberimiz'e hakaret krizini Abdülhamid nasıl çözerdi?".Erişim: 05.11.2018.

<http://www.mustafaarmagan.com.tr/genel/peygamberimize-hakaret-krizini-abdulhamid-nasil-cozerdi/>

ÖZ, Mustafa. “Râfizîler”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 34.396-397. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Türk Dil Kurumu. “kutsal”. Erişim: 11 Şubat 2019. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=KUTSAL

ŞAKİROĞLU, Mahmut H. “İlahi Komedyâ”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 22. 68-70. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

THE STATE'S RESPONSIBILITY TO PRESERVE SACRED VALUES IN THE LATE OTTOMAN PERIOD

© Muhammet OKUDAN^a

Extended Abstract

The Ottoman State, which has accepted itself as the representative of Sunni Islam has made various attempts against the insult of the holy values of Islam, both inside and outside its territory; and has handed out various punishments; especially for those who initiated this movement within its borders. In the West, theaters staged plays which had led to humiliation of the Prophet Mohammed (SAV) in their own societies; moreover various books were written in this context. Moreover, the names of lafza-i celal, prophet and sahâbe were superseded by various articles and game cards. In the face of these events in Europe, it has observed that the Ottoman Empire had sought to prevent these insulting plays, which involve humiliation against Islam and Muhammad by using its diplomatic channels. Attempts were primarily undertaken by embassies who had been reported the incident, but if these attempts weren't carried off, the information about plays and attempts would be sent to relevant authorities so as to get İstanbul involved. The Sultan and the Government of İstanbul, as khalifa and tutelar of Muslims, asked governments of the countries where plays involving humiliation would be played to prevent these games and mostly received positive response. Within the Ottoman Empire's territory, insults occurred both to the Prophet Muhammad and his companion as swearwords. Insults by raia side of the public were done sometimes; for instance the name of Muhammad being written under a shoe by a shoe manufacturer or the blood, head or other parts of pig's body which is considered dirty by Muslims were thrown to Muslims' prayer room or fountains which were used by Muslims for water supply were smeared with them. After all, those who swore at

---

^a Asst. Prof., Gaziosmanpasa University, muh.okudan@gmail.com

Prophet Muhammad were identified. In the strong term of the Ottoman Empire, the punishment was execution for attacks against sacreds of Islam; in the weak term, punishments became lighter such as exile, discharge and etc. In the West today, Islam and its sacred values are attacked by the press, cartoons, videos, etc. While there is no digital and mass media back in time, it is seen that this is limited to printing and theater. What is interesting is that in the Ottoman geography, there was no document showing that the people made any attempt to react to these games and other movements staged in the West. Today, especially While hundreds of thousands of people gathered and protested against the insults against Hz. Muhammad, it was necessary to explain the mass media not being widespread in the present period and the lack of news from the events. The Sultan and the Government of Istanbul, on the other hand, demanded the prevention of these defamatory games as the caliph and patron of the Muslims from the countries of the country where the play would be played and generally received a positive result. Within the boundaries of the Ottoman Empire, insults are usually. The prophet was the swearing of the Companions. Insults made by non-Muslim subjects were sometimes written by the name of Muhammad under the shoemaker of a shoe manufacturer; sometimes the blood of the pig, whose head or various organs were accepted by the Muslims as necis, was thrown to the places of worship of Muslims or driven to the fountains where they supplied water. There are many documents similar to the events mentioned in the archive. According to these documents, a number of complaints have been sent to Istanbul from the provinces, and Istanbul has demanded the imprisonment of the people complaining about the complaints. The reason why they were asked to be imprisoned without being massacred politically stems from the fact that a fatwa was taken from the shaykh al-Islam in the direction of the collected evidence and the sultan had to send the command of the slave. The reason why they were asked to be imprisoned without being massacred politically stems from the fact that a fatwa was taken from the shaykh al-Islam in the direction of the collected evidence and the sultan had to send the command of the slave. As a matter of fact, the monk who was imprisoned upon the confirmation of the alleged investigation with a Cezireli monk who was determined to have shown to the Prophet in other documents, was later murdered politically with the sentence coming from İstanbul. Again, a person named Haydar in Corum, was imprisoned because he was insulted prophet. He was later politically murdered. When the state was strong, the penalties for the attacks on the sacred of Islam were generally executed, and when the state began to weaken, this exile turned into milder punishments such as

dismissal. Sebb-i nebi or sebb-i ashab as an expression of the concept of the Ottoman Empire was used in the period we examine the documents examined. Another issue that is similar to today is related to the introduction of various organs of the pigs, which are forbidden by Muslims, to mosques, which are the places of worship of Muslims. Unfortunately, there have been many incidents that would set an example for this type of insult. Muslims did not remain silent in the face of attacks against their religious values in their own geography and showed their reactions. It is understood that these provocations have been implemented in order to legitimize the direct or indirect operations of the Western states to the Ottoman lands.

Keywords: İslamic History, Ottoman, blasphemy, sebb-i nebi, the Rafiz.

